

A. Mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zapošljenja

NIJE LAKO DANAS BITI MLADA OSOBA NA TRŽIŠTU RADA

Mladost je značajan period ljudskog života, ako ne i najvažniji, iz perspektive postavljanja temelja profesionalne karijere. Tokom ovog perioda, mladi formulišu svoje težnje i životne ciljeve, traže i pronalaze svoje uloge i odgovornosti u društvu i kreću ka ekonomskoj nezavisnosti. Ovo takođe znači da je mladost period socijalne i

psihološke tranzicije, u kojoj su mladi pozvani da donesu važne odluke i izbore koji značajno utiču na tok njihovih života. Kvalitet života mladih u velikoj mjeri zavisi od toga koliko im je uspješna tranzicija od škole do posla. Neuspjeh da se dođe do dostojanstvenog posla nakon škole može imati ozbiljni trajan uticaj na profesionalni kapacitet i vještine mladih diplomaca, kao i na njihove prihode. Bilo koje vrijeme provedeno u nezaposlenosti, nedovoljnoj zaposlenosti i neaktivnosti može ostaviti ožiljke na mladog pojedinca.¹⁰ Nasuprot tome, pozitivan početak na tržištu rada može imati pozitivan uticaj na profesionalni i lični uspjeh u kasnijim fazama života.

Karakteristike i osnovni pokazatelji tržišta rada ukazuju da je u periodu od 2010. do 2015. godine, primjetan napredak u pogledu učinka mladih na tržištu rada Crne Gore. Naime, stopa zaposlenosti mladih (15-24 godine) porasla je sa 13,7% u 2010. godini na 18,8% u 2015. godini, dok je stopa aktivnosti porasla sa 25,1% na 30,2% u istom razdoblju.¹¹ Takođe, stopa nezaposlenosti zabilježila je pad sa 45,5% u 2010. na 37,6% u 2015. godini. I pored dosadašnjih napora za unapređenje zapošljavanja i zapošljivosti mladih, ovo pitanje i dalje predstavlja značajan izazov na tržištu rada. Stoga, Strategija predviđa jedan dio konkretnih mjera kako bi se uticalo na unapređenje i olakšao pristup tržištu rada i zapošljenje kroz koje mladi treba da ostvare svoju ekonomsku i socijalnu sigurnost.

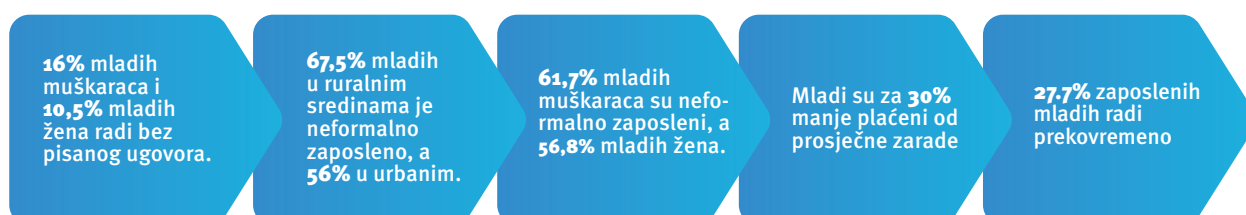
Podaci iz istraživanja „Od škole do posla” (MONSTAT, 2015) ukazuju na sljedeće:

Podaci o stopi nezaposlenosti (SN):

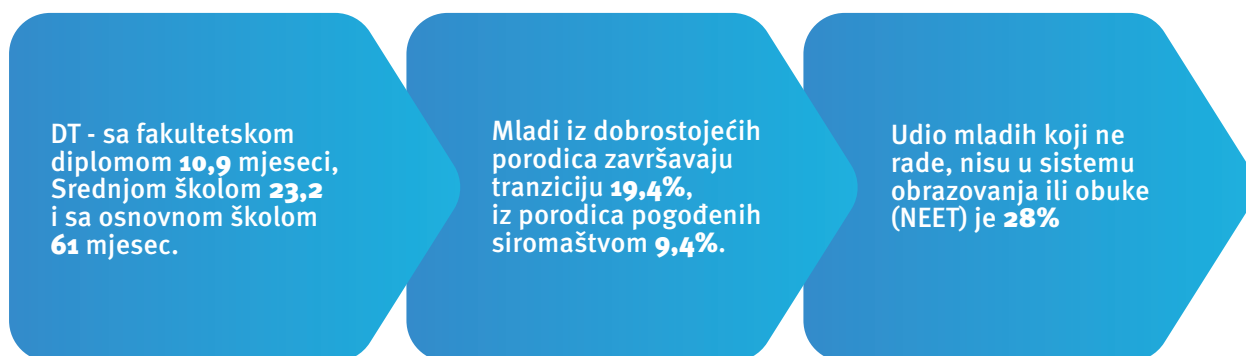
Pronalaženje prvog posla koji se smatra ili stabilnim ili zadovoljavajućim označava uspješnu tranziciju na tržište rada za 15,5% mladih, dok skoro polovina mladih uzrasta 15–29 godina nije ni započelo tranziciju. Mladi koji žive u porodicama pogođenim siromaštvom posebno su ugroženi po pitanju tranzicije na tržište rada i pronalaska dostojanstvenog posla. Neformalna zaposlenost među mladima i dalje je značajna i iznosi 59.5%.

Podaci o dostojanstvenom radu (DR):

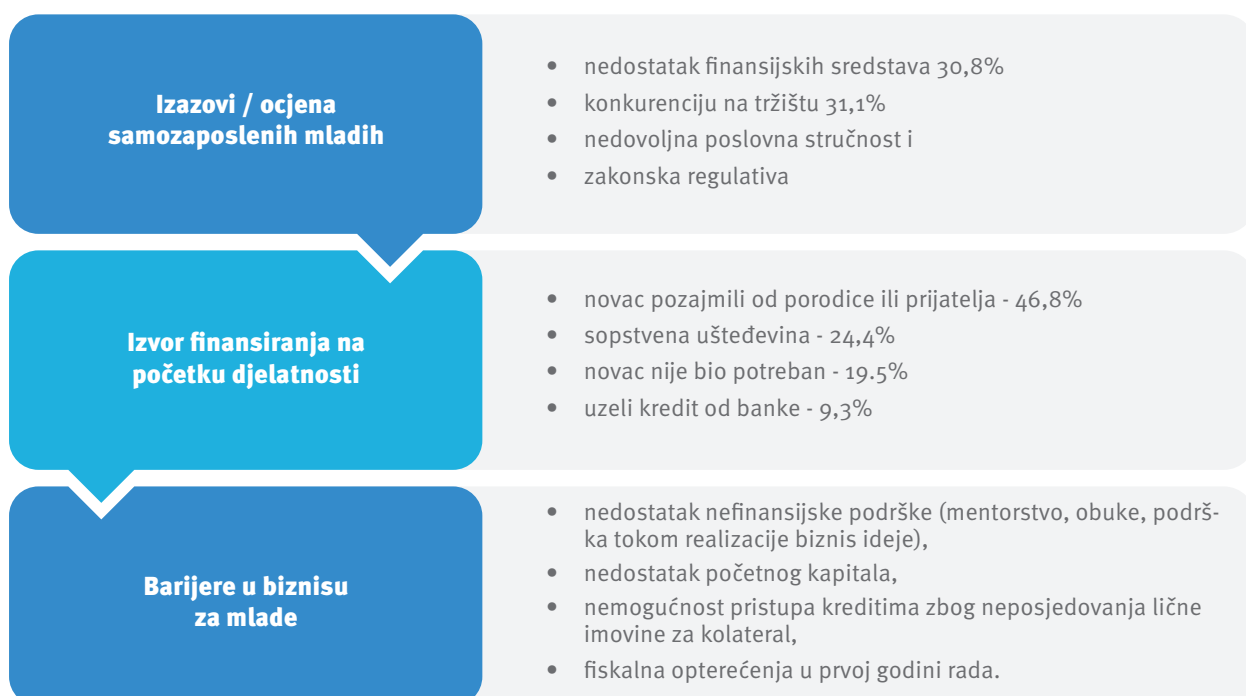
Dužina tranzicije do prvog/zadovoljavajućeg posla je prepolovljena za mlade koji posjeduju fakultetsku diplomu u odnosu na one sa završenom srednjom školom. Najbrže završavaju tranziciju mladi sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem (69.1% od ukupnog broja mladih koji su završili tranziciju, uključujući 14.6% samozaposlenih na zadovoljavajućim poslovima). Važna poruka koja proizilazi iz navedenih podataka odnosi se na potencijal mladih sa završenim srednjim stručnim obrazovanjem, koji može ohrabriti ostale da krenu njihovim stopama na putu do bržeg i stabilnijeg zapošljenja. Bez obzira na dužinu trajanja tog vremena, jasno je da se tržište rada u Crnoj Gori suočava s ozbiljnim problemom apsorpcije mladih koji su završili školovanje. Ekonomski i socijalni troškovi finansijske podrške mladih tokom dugotrajnog procesa tranzicije predstavljaju očitu smetnju razvojnim potencijalima zemlje.¹²

Podaci o dužini tranzicije na tržište rada (DT):

Četiri prioritetna razvojna sektora Crne Gore su **turizam**, energetika (uključuju obnovljive izvore energije), **poljoprivredna proizvodnja i prerada i ruralni razvoj**.¹³ Ipak, većina mladih (87,7%) radi u sektoru usluga (a kad je riječ o mladim ženama, ovaj procenat je veći i iznosi čak 95,1%). 33,5% mladih živi u seoskim područjima, međutim, samo njih 1,1% radi u poljoprivredi (ukupna zapošljenost u poljoprivredi je 8,3% (15 do 64 godine))¹⁴. Značajan udio mladih radnika angažovan je u tehnologiji (8,2%). Samozapošljeni mladi čine ukupno 9,9% ukupno zapošljenih, od čega 1,5% su poslodavci, 5,1% su zapošljeni za sopstveni račun i 3,3% su pomažući članovi porodice¹⁵.

Pregled izazova prepreka preduzetništvu mladih:

U Crnoj Gori je uspostavljan trend stvaranja novih preduzeća koja generišu tražnju za različitim vidovima odgovarajuće finansijske i nefinansijske podrške. Istovremeno, Crnu Goru karakteriše strukturalna nezaposlenost, nepovoljna starosna i kvalifikaciona struktura. Zbog toga je neophodno preduzeti mjere podrške, koje će omogućiti mladima koji su nezaposleni, kao i onima koji su ostali bez posla, povećanje kompetencija i konkurentnosti da bi se omogućila njihova reintegracija u ekonomske tokove, kroz započinjanje sopstvenog biznisa ili kroz kreiranje novih radnih mjesta. Takođe, socijalno preduzetništvo ima snažan potencijal za generisanje zapošljavanja i samozapošljavanja, posebno ranjivih grupa stanovništva. Osim ekonomskih benefita, ovaj vid preduzetništva ima važnu socijalnu dimenziju kroz uključivanje ranjivih grupa.

Dostupnost informacija o karijernoj orijentaciji i njenoj ulozi i značaju za različite ciljne grupe omogućiće pojedincu da adekvatno reaguje na potrebe i trendove na tržištu rada. Stečene vještine vođenja karijere kod pojedinca značajne su za društvo u cjelini jer pomažu ostvarenju ciljeva u oblasti obrazovanja i zapošljavanja kao i smanjenja siromaštva i poboljšanje socijalne uključenosti. Potrebno je dalje unaprijediti aktivnosti na unapređenju karijernog savjetovanja u osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju kroz Centre za informisanje i profesionalno savjetovanje (CIPS) koji postoje u Podgorici, Baru, Herceg Novom, Nikšiću, Bijelom Polju, Beranama, Mojkovcu i Pljevljima kao i Centar za razvoj karijere pri Univerzitetu Crne Gore. Takođe, potrebno je obezbijediti karijerno savjetovanje za sve mlade.

Mjere za ostvarenje ekonomske i socijalne sigurnosti mladih kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zapošljenja

MJERE:	Zašto ova mjera?
<p>1. Otklanjane barijera za pristup tržištu rada svim mladima</p>	<p>Da bi se uspostavilo povjerenje mladih u proces zapošljavanja.</p> <p>Pokazalo se da mladi nemaju povjerenje u procese selekcije kandidata/kinja pri zapošljavanju, i da nijesu optimistični u pogledu nalaženja posla na osnovu svojih kompetencija. Istraživanja pokazuju da je najzastupljeniji način traženja i pronalaženja posla među mladima „preko prijatelja i rođaka“¹⁶.</p> <p>Veza (lična poznanstva bez obzira na kvalifikacije i znanje osobe koja traži posao) opaža se kao najvažniji kriterijum na osnovu kojeg poslodavci u državnim institucijama i preduzećima i organizacijama (48%), ali i u privatnom sektoru (38%), zapošljavaju nove kadrove. Obrazovanje je na drugom mjestu u oba sektora (16%). Na trećem mjestu je preporuka, na četvrtom utisak koji kandidat/kinja ostavi na poslodavca, a na posljednjem je radno iskustvo.¹⁷</p> <p>Da bi mladi iz marginalizovanih grupa (mladi s invaliditetom, Romi, lica raseljena iz bivše Jugoslavije i izbjeglice, mladi koji čekaju posao preko tri godine, žene, mladi koji napuštaju obrazovanje prije sticanja prve kvalifikacije) zauzeli ravnopravan položaj na tržištu rada.</p> <p>Specifičan podatak o teško zapošljivim podgrupama kad su mladi u pitanju ne postoji, a vezano za opštu populaciju, među teško zapošljivim, najugroženije su osobe s invaliditetom, Romi, lica raseljena iz bivše Jugoslavije i izbjeglice, mladi bez ličnih dokumenata i u riziku od apatridije, lica koja na posao čekaju preko tri godine, žene, lica koja napuštaju obrazovanje prije sticanja prve kvalifikacije.</p>
<p>2. Podrška razvoju preduzetništva mladih</p>	<p>Da bi se unaprijedio preduzetnički ambijent za mlade i povećao procenat samozapošljenih mladih.</p> <p>Mladim ljudima nedostaju preduzetničke vještine i teško se odlučuju za započinjanje sopstvenog biznisa. Postoji potreba za daljim razvojem preduzetničkih vještina kod mladih i unapređenjem preduzetničkog ambijenta. Mladi, barem deklarativno, tvrde da bi prije radili za sebe nego za poslodavca – preko 60% njih, te da 28% razmišlja o pokretanju biznisa, ali samo 4% preduzima korake u tom smjeru¹⁸. Zapošljenje za zaradu je dominantan oblik rada mladih s procentom od 90%¹⁹.</p>
<p>3. Uspostavljen integrisani i holistički sistem podrške mladima za tranziciju ka dostojanstvenom zapošljenju</p>	<p>Da bi mladi bili adekvatno informisani o kvalitetnim servisima i mjerama u dijelu zapošljavanja i zapošljivosti, a kvalitetne usluge karijerne orijentacije integrisale se u život lokalne zajednice.</p> <p>Mladi tvrde da trenutno nijesu dovoljno informisani o servisima i mjerama koje se pružaju u oblasti zapošljavanja i zapošljivosti. Takođe, upitan je kvalitet/efikasnost postojećih servisa i mjera. Ključni izazovi s kojima se susrijeću pružaoci usluga fokusiranih na podršku i razvoj zapošljivosti kod adolescenata i mladih, između ostalog, ograničeni su ljudski, tehnički i prostorni resursi za sprovođenje aktivnosti. Osim toga, mladi ne prepoznaju značaj planiranja karijere, ne vjeruju da izbor profesije/željenog posla zavisi od njih, niti prepoznaju usluge informisanja i savjetovanja koje pruža CIPS.U Crnoj Gori CIPS-ovi koji daju stručnu podršku različitim ciljnim grupama u razvoju karijere postoje u Podgorici, Baru, Herceg Novom, Nikšiću, Bijelom Polju, Beranama, Mojkovcu i Pljevljima kao i Centar za razvoj karijere pri Univerzitetu Crne Gore. Nalazi ukazuju i na to da CIPS ne uspijeva da proizvede očekivanu promjenu i unaprijedi stepen karijernog određenja mladih tako što ih podržava da preuzmu aktivnu ulogu u planiranju karijere, razvoju vještina i informisanom donošenju odluka o karijeri.²⁰</p> <p>Da bi se neformalna zaposlenost među mladima smanjila.</p> <p>Neformalna zapošljenost među mladima i dalje je značajna i iznosi 59,5%. Mladi koji žive u ruralnim predjelima češće su neformalno zapošljeni u odnosu na mlade u urbanim predjelima (67,5% odnosno 56%) i mladi muškarcari su češće u neformalnom zapošljenju u poređenju s mladim ženama (61,7% odnosno 56,8%).²¹</p> <p>Da bi se smanjio period tranzicije od završetka školovanja do prvog stabilnog/zadovoljavajućeg posla.</p> <p>Skoro pola populacije mladih u Crnoj gori (44,6%) još uvijek nije otpočelo svoju tranziciju. Mladog osobi je u prosjeku potrebno 20,8 mjeseci od perioda završetka školovanja do prvog posla koji se smatra ili stabilnim ili zadovoljavajućim. Mladim muškarcima je potrebno duže vremena u odnosu na mlade žene za tranziciju od škole do posla.</p>
<p>4. Smanjenje neaktivnosti mladih (NEET)</p>	<p>Da bi došlo do kontinuiranog povećanja aktivnosti mladih</p> <p>Neaktivnost mladih predstavlja jedan od izazova u oblasti politike zapošljavanja. Prema podacima ARS za 2015. godinu (MONSTAT), stopa aktivnosti mladih (15–24) iznosila je 30,2%.</p> <p>Da bi udio mladih NEET bio smanjen.</p> <p>Udio mladih koji ne rade, nijesu u sistemu obrazovanja ili obuke (NEET) je 28%, sa sastavom koji je prilično jednako podijeljen na nezaposlene i neaktivne osobe koje se ne obrazuju.</p>